

[RECIENSIE]

Hilaire Liebaut, *Het orangisme in het Waasland en in het bijzonder in de steden Lokeren en Sint-Niklaas*, Gent, Provincie Oost-Vlaanderen, 2013, 288 pp., ill.

Vorig jaar formuleerde de Adviescommissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland (CVN) een verzoek met betrekking tot de herdenking van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, 1815-1830. Aan alle departementen Geschiedenis van alle universiteiten in Nederland en in Vlaanderen/België alsook aan alle genootschappen voor lokale en regionale geschiedenis en erfgoedzorg werd gevraagd bijzondere aandacht te geven aan de periode 1814-1839. Het was een discreet advies want de CVN was beducht voor het verwijt van het propageren van een ouderwetse herdenkingsgeschiedenis waarover in de literatuur trouwens geen consensus te vinden was. Het ging er dus wel om de casus van het Verenigd Koninkrijk onder Willem I te situeren in de breuklijn van de post-napoleontische tijd. Welke status questionis kon er gemaakt worden over de krachten en de onmachten van dit kortdurend staatsverband dat in 1814 door de overwinnende Europese grootmachten gewenst werd en dat in 1830 uiteenviel zonder ingrijpen van diezelfde grootmachten. Het zal pas in 2015 duidelijk worden welke respons deze CVN-vraag heeft gekregen. Op weinig uitzonderingen na tekenen zich echter nu al aanzienlijke verschillen af tussen Noord en Zuid. In Nederland gaat de meeste aandacht naar het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden in december 1813. De zoon van de laatste stadhouder prins Willem V en prinses Wilhelmina van Pruisen landde op 30 november 1813 vanuit Engeland op het strand van Scheveningen. Hij werd toen niet begroet als erfprins Willem VI, stadhouder van de Republiek der Verenigde

Provinciën, maar als ‘Soeverein vorst’ (koning van 16 maart 1815 tot zijn troonsafstand op 7 oktober 1840, verbitterd o.m. vanwege het scheidingsverdrag België-Nederland in 1839). Willem I werd koning van een unitaire natiestaat, die dankzij het Congres van Wenen kon terugkeren naar de grenzen die in 1648 de bezegeling waren van de Tachtigjarige Oorlog. Die grenzen waren en bleven het referentiepunt in 1813, hoewel Willem I en de Britse diplomatie toen reeds dachten aan een grotere staat door hereniging met de Zuidelijke Nederlanden. Op 30 oktober 2012 mocht ik in het Scheldetheater in Terneuzen een historische inleiding geven voor de start van Zeeuws-Vlaanderen 200 jaar. Het nieuwe koninkrijk voorzag in de grondwet van 1814 dat Zeeuws-of Staatsvlaanderen volwaardig deel werd van de provincie Zeeland. De Stichting Zeeuws-Vlaanderen 2014 zag de viering weliswaar onder het motto *“Zeeuws-Vlaanderen, scharnier tussen Nederland en Vlaanderen”*, maar de scharnier bleef wel degelijk een Nederlands product op Nederlandse bodem. Vergeten was dat bij de stichting van de Bataafse Republiek op 16 mei 1795 een vredesverdrag met Frankrijk werd gesloten waarbij de Linkeroever van de Schelde (Zeeuws-Vlaanderen dus), Maastricht en Venlo aan Frankrijk voor een zacht prijsje werden verkocht. In zijn eerste *Mémoire statistique du Département de l’Escaut* (1803) van prefect Guillaume Faipoult wordt duidelijk beschreven dat het departement in vier arrondissementen was onderverdeeld: Gent, Oudenaarde, Dendermonde en Sas-van Gent met Breskens als *“le point le plus avancé au Nord”*. Dat men in de grondwet van 1814, gesteund door het Congres van Wenen, terugkeerde naar de grenzen van voor 1795 wees eerder op een verdere afscheiding tussen Noord en Zuid dan op het *“amalgame le plus parfait”* tussen de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden zoals Willem I het zelf wou en zoals het letterlijk geformuleerd werd in het Protocol van de Acht Artikelen, Londen, 21 juni 1814. Men moet in de Nederlandse historiografie zeer diep graven om daarvan een spoor van terug te vinden.

Ook in de Vlaams-Belgische historiografie is daar vrijwel niets over terug te vinden. Bij ons ligt de voornaamste focus trouwens op 1830 en minder op de omstandigheden van het tot stand komen en het verloop van het Verenigd Koninkrijk. Sinds twee jaar al ben ik in Gent betrokken bij moeizame en vooralsnog weinig succesvolle initiatieven om de persoon en de periode van Willem I te herdenken. In Gent dan nog wel waar Willem I een impressionant aantal realisaties tot stand bracht, die tot heden een welvarende invloed hebben (universiteit, tweede industriële take-off, zeekanaal Gent-Terneuzen).

Die lange aanloop was nodig om beter de context van mijn vreugde te verklaren voor het werk van Hilaire Liebaut over het orangisme in het Waasland, een prachtig boekwerk, door zijn inhoud, zijn vormgeving en zijn (rijkdom aan) illustraties. Orangisme is een begrip dat een compleet verschillende betekenis heeft in Noord en Zuid. Als omschrijving van

de beweging die de Belgische afscheiding in 1830 betreurde en ijverde voor het herstel van een weliswaar hervormd Verenigd Koninkrijk is het vrijwel onbekend in Nederland. Zeer onderbelicht blijven daar de weinige personen en feiten, die met koning Willem I de afscheiding van België betreurden en/of wilden bevechten. Dit is anders in de Belgische historiografie, maar ook hier blijven vele gaten en lacunes. We wachten met spanning op de nieuwe synthese van Els Witte, die sinds haar doctoraat over de politieke machtsstrijd in enkele Belgische steden (december 1970) het grootste aandeel heeft in het onderzoek over het orangisme, maar dan wel geïncorporeerd in het globale onderzoek over 1830 en zijn gevolgen. Er blijft ook nog de korte, maar indringende synthese van Jean Stengers in zijn late werk over *Les racines de la Belgique* (dl. 1, 2000, pp. 215-226). Zijn vragen en bedenkingen blijven een uitstekend vertrekpunt voor breder en diepgaander onderzoek. Stengers merkt slechts drie orangistische centra op: sterkst in Gent, redelijk sterk in Luik en potentieel sterk in Antwerpen, maar aldaar afgebroken door het onvoorzijene wapengeweld.

Het werk van Hilaire Liebaut toont aan dat het blikveld breder moet zijn. Ook in het Waasland en dan vooral in de steden Lokeren en Sint-Niklaas was het orangisme meer dan een snel voorbijgaande factor. We kennen Hilaire Liebaut als de uitstekende vakman, die met solide kennis van bronnen en literatuur door Ranke geprezen zou zijn: strenge, nuchtere feitengeschiedenis, die hem ook in zijn heldere synthese over het orangisme brengt tot twee reeksen van conclusies, vertrekkend van de illusievolle vaststelling dat de herenigingsdroom van een onbekend, maar zeker geen groot aantal orangisten een klein beetje is blijven smeulen, maar dat het de grote meerderheid van Nederlanders en Vlamingen alderminst beroert. En ja, dit is onbetwifelbaar waar, maar dromen kunnen potentieel concreter worden als ze door feiten, hier historische kennis, gevoed worden. Historische feiten bestaan slechts als ze beschreven en onderzocht worden. Daarom ook is een betere kennis van wat gebeurde tussen 1814 en 1840 in Lokeren, Sint-Niklaas en de 26 andere dorpen van het district Sint-Niklaas zo interessant.

De kennis, die Hilaire Liebaut ons bijbrengt, betreft hoofdzakelijk een zeer kleine kern van burgers, want een flink deel van zijn analyse berust op de resultaten van de verkiezingen voor het Nationaal Congres en de gemeenteraden, en op de Wase respons op de twee oppositionele petitiebewegingen (1828-1830). In cijfers uitgedrukt ging het om 1 019 kiezers voor het Nationaal Congres (198 in Sint-Niklaas, 152 in Lokeren en 517 in de door de katholieke clerus beter bewaakte buitengemeenten), 1879 handtekeningen in de eerste petitieronde en 14 509 in de tweede. De actieve actoren vertegenwoordigden dus 1 à maximaal 14,6% van de totale en in meerderheid zeer armoedige bevolking.

De eerste reeks conclusies brengt Liebaut over de trage, voorzichtige en uiteindelijk toch efficiënte politieke personeelspolitiek van Willem I.

De tweede reeks conclusies zijn het resultaat van de cumulatie van meerdere factoren, coïncidenties en persoonlijke motieven. Zij leren ons hoe vooral de economisch actieve elites oranjegezind werden en wat hun ontmoetingsplaatsen waren (o.m. de grote rol van de vrijmetselaarsloge L'Aménité en de contacten met de Gentse loges, vooral de loge Septentrion). Zij leren ons ook waar de vele tegenkrachten opereerden: de kerkelijke eerst en sterkst, maar in de late jaren 1820 ook andere motieven: fiscale, liberale, levensduurte, toenemende armoede... Interessant is ook de vaststelling dat er in het Waasland minder anti-Hollands ressentiment was dankzij de grotere intensiteit van directe contacten met de Zeeuws-Vlaamse burenen.

Het eindbeeld van de jaren 1830-1840 is er één van orangistisch gezinde meerderheden in Lokeren en Sint-Niklaas. Zij bleven goed in het bestuurszadel zitten, maar op enkele uitzonderingen na waren het gematigde, vaak aarzelende orangisten. Boven hun orangistische overtuigingen was er vooral de zorg om sociale opstoten te vermijden en zij vermeden ook daarom te veel politiek drama. Hun orangisme was oprecht, maar de meesten waren gedweeten aanzien van een zich steeds sterker confirmerend Belgisch politiek gezag. Daarenboven kreeg het Zuiden geen politiek voedsel vanuit het Noorden dat gekenmerkt werd door een versterkt klein-nederlands nationalisme.

Het boek van Liebaut is niet enkel interessant door zijn goed gestoffeerde synthese, maar ook door zijn zeer consistente bijlagen. Het meest interessant voor verder onderzoek is bijlage 5: de samengebalde biografische gegevens en het carrièreverloop van de Wase prominenten, die op het publieke forum actief waren (in Sint-Niklaas 66 oranjegezinden/orangisten tegenover 30 opposanten/Belgische patriotten; in Lokeren 53 tegenover 24; in een reeks buitengemeenten 28 tegenover 21). Een kleine, maar beslissende minderheid dus, maar zo was het toen overal in Europa.

[Herman Balthazar]